

بخش اول

شناخت مختصر خاورمیانه

به منطقه‌ای به گستره فلات ایران و بین‌النهرین تا شرق و جنوب مدیترانه و شمال آفریقا، اصطلاحاً "خاورمیانه" گفته می‌شود؛ منطقه‌ای که از نخستین خاستگاه‌های تمدن جهان بوده است.

خاورمیانه زادگاه ادیان مهمی چون زرتشتی، یهودیت، مسیحیت و اسلام است؛ بسیاری از باورها و آیین‌های جهان از اینجا برخاسته‌اند؛ نخستین یافته‌های آدمی در اینجا بوده؛ و نخستین قانون‌های جهان در اینجا نوشته شده است.

اما اصطلاح "خاورمیانه" کلمه‌ای اصیل نیست؛ بلکه واژه‌ای است که اروپاییان استعمارگر - بویژه بریتانیایی‌ها - با توجه به موقعیت جغرافیایی خود بر روی منطقه وسیعی از آسیا و آفریقا نهادند. به عبارت دیگر اگر شهر لندن یا اروپای غربی را مرکز جهان فرض کنیم، آنگاه اروپای شرقی، بالکان و بخشی از آسیای غربی "خاور نزدیک"، آسیای جنوب غربی و شمال آفریقا "خاور میانه" و بخش شرقی قاره آسیا "خاور دور" خواهد بود.

لذا این منطقه تنها از دید یک انگلیسی یا اهل اروپای غربی، در مشرق و خاور واقع شده در حالیکه همین منطقه برای یک هندی، منطقه‌ای غربی و برای یک روسی در جنوب واقع شده است.

۱۶ / فصل اول: تاریخچه معاصر تفرقه امت اسلام و ایجاد مرزهای ملی استعماری

• خاورمیانه کجاست؟

برای خاورمیانه تعاریف گوناگونی شده و کشورهای مختلفی را در آن قرار داده‌اند؛ از جمله:

— منطقه‌ای است که سرزمین‌های میان دریای مدیترانه و خلیج فارس را شامل می‌شود.

— منطقه‌ای که بخشی از آفریقای شمالی و اوراسیا را در بر می‌گیرد.

— سرزمین‌های ایران، افغانستان، آسیای مرکزی، ترکستان و قفقاز.

— ناحیه‌ای در جنوب غربی آسیا و در برگیرنده کشورهای بین ایران و مصر.

بنابر این تعاریف، کشورهای اردن، امارات متحده عربی، ایران، بحرین، ترکیه، سوریه،

عراق، عربستان سعودی، عمان، قطر، کویت، لبنان، مصر، یمن و فلسطین

کشورهای خاورمیانه هستند. اما پس از طرح‌های آمریکایی و غربی سال‌های اخیر -

نظیر خاورمیانه جدید و خاورمیانه بزرگ - واژه بسط یافته خاورمیانه شامل کشورهای

افغانستان، پاکستان، قفقاز، آسیای مرکزی و آفریقای شمالی نیز شده است.

این ناحیه گروههای فرهنگی و نژادی گوناگونی از قبیل عرب، فارس، ببر، ترک، کرد،

آسوری و ... را در خود جای داده است و زبان‌های اصلی این منطقه عبارت است از

عربی، فارسی، ترکی، کردی و آسوری.

بنابراین شاید صحیح‌تر این باشد که بگوییم اصطلاح خاورمیانه شناسنده منطقه‌ای

فرهنگی است که «غالب بودن دین اسلام» مهم‌ترین شاخص آن است. در نتیجه مرز

دقیقاً مشخصی برای آن وجود ندارد؛ زیرا مثلا همسایه‌های غربی و جنوبی این منطقه

(کشورهای الجزایر، تونس، لیبی، مراکش و سودان) به دلیل وابستگی شدید دینی،

تاریخی و فرهنگی، بیشتر بخشی از خاورمیانه شمرده می‌شوند تا تقسیمات دیگر.

• تاریخ خاورمیانه

قبل از جنگ جهانی اول اصطلاح خاور نزدیک در انگلیسی به مناطق بالکان و

امپراطوری عثمانی اطلاق می‌شد. در حالیکه اصطلاح خاورمیانه به سرزمین‌های ایران،

افغانستان، آسیای مرکزی، ترکستان و قفقاز و اصطلاح خاور دور به کشورهای شرق

آسیا نظیر چین، ژاپن، دو کره، هنگ‌کنگ، تایوان و غیره اطلاق می‌گردید.

بخش اول: شناخت مختصر خاورمیانه / ۱۷

با فروپاشی امپراتوری عثمانی در سال ۱۲۹۷ هجری شمسی، دیگر اصطلاح خاور نزدیک کاربرد زیادی نداشت و تنها در بین برخی رشته‌های دانشگاهی نظریه باستان‌شناسی و تاریخ کهن متداول بود؛ اما اصطلاح خاور میانه به کشورهای تازه بنیاد جهان اسلام اطلاق شد.

خاورمیانه که بخش اعظم آن برای زمانی نزدیک به ۶ قرن، جامعه‌ای یکپارچه و تحت سیطره امپراتوری عثمانی بود از ابتدای قرن بیستم تجزیه شد و همزمان، به مرکز توجه جهانی و یکی از حساس‌ترین مناطق جهان از نظر استراتژیکی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی بدل گشت.

لذا برای شناخت مناطقی که اینک با مرزهای ملی کنونی شناخته می‌شوند و هریک کشوری جداگانه محسوب می‌شوند، و نیز شناخت دلایل این تفرقه و تشتت، باید نگاهی کوتاه به سال‌های افول عثمانی داشته باشیم.